

DARWIN'İN EVRİM KURAMININ BİLİMSEL DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN DOĞUŞUNA KATKISI

Iraz Akış

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi
iraz@istanbul.edu.tr

ÖZET

On dokuzuncu yüzyılda insanlık çok sayıda bilimsel ve toplumsal ilerlemeye şahit olmuştur. Darwin'in "Doğal Seçilim ile Evrim" kuramı ise bu dönemdeki en önemli bilimsel gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir. Doğayı tarihsel bir süreç içinde ele alan ve doğadaki değişimi maddi mekanizmalar aracılığıyla açıklayan kuram, doğaya yönelik felsefi yaklaşımları etkilemiştir. Aynı dönemde idealizm ve kaba materyalizm ile mücadele zemininde tarihsel materyalizmi ve diyalektik materyalizmi formüle eden Marx ve Engels için evrim kuramı önemli bir kaynak olmuştur. Darwin'in kuramının sunduğu materyalist çerçeve, erekselciliğe ve özcülüğe bir darbe anlamına gelmiş ve diyalektiğin işleyişine doğa bilimlerinden çok önemli bir örnek sunmuştur.

Anahtar kelimeler: *evrim, idealizm, tarihsel materyalizm, diyalektik materyalizm, Charles Darwin*

GİRİŞ

Sınıflı toplumların ortaya çıkmasıyla birlikte, egemen sınıflar ile emeklerine el koydukları toplumsal sınıflar arasındaki mücadelede ideolojik aygıtlar da devreye girmiştir ve günümüze kadar gelmiştir. Antik çağda iki ana felsefe akımı olarak ortaya çıkan idealizm ve materyalizm bu ideolojik mücadelenin birer yansımasıdır. Bunlardan ilki, zihinsel olanın maddeyi belirlediğini savunur, statükonun devamını sağlama amacını güder ve var olan düzenin değişmezliğini dikte eder. Platon'da İdea, ortaçağda Tanrı olarak karşımıza çıkan yaratıcı, Hegel'in Mutlak Tin'i ile 19. yüzyılda nesnel idealizmin en önemli aygıtı haline gelmiştir. Aynı yüzyılda örnekleri artan öznel idealizmde ise gerçeklik bireyin algılarıyla sınırlanmıştır. Dünyayı, doğayı, canlılığı ve insanı maddi temeller üzerinde açıklayan materyalizm ise toplumlar tarihindeki ilerleme dönemlerinde önemli olmuştur. Ancak materyalist yöntem de tarih boyunca değişime uğramıştır. Özellikle toplumların siyasal yapıları, üretici güçlerin durumu ve içinde bulunulan dönemin bilimsel verileri maddenin ele alınmasında da farklılıklara yol açmıştır. Mekanik bir yaklaşıma sahip kaba materyalizmden diyalektik materyalizme giden yol dönemin bilimsel gelişmelerinin ışığında şekillenmiştir.

Canlıların ortaya çıkışı, dünya üzerindeki türlerin kökeni ve özellikle insanın doğadaki konumu ise idealizm-materyalizm mücadelesinde her zaman önemli başlıklardan biri olmuştur. Örneğin, binlerce yıl boyunca,

insanın bir yaratıcının ürünü olduğu ve doğadaki diğer tüm canlıların ilahi bir ahenk içinde insan için tasarlandığı fikri egemenler tarafından savunulmuştur.

Bilimsel dünya görüşünün doğuşuna da tanıklık eden 19. yüzyıla gelindiğinde, doğadaki değişimi kabul eden bilim insanları arasında bile yaygın kanı, bu değişimin bir yaratıcı tarafından düzenlediği yönündeydi. Bu dönemde doğa bilimlerinde yaşanan sıçramalar, özellikle üç önemli buluş, egemen felsefi görüşü de etkilemiştir. Bunlar; hücrenin bulunuşu, enerjinin korunumu yasası ve Darwin'in evrim kuramıdır (Engels, 1992, ss.44-45). Bilimsel gelişmelerin de desteğiyle maddeler ve süreçler arasındaki ilişki Hegel'in temsil ettiği idealizminden sıyrılmış, doğanın maddi temeller üzerinde açıklanması kaba materyalizmden kurtarılmış, Marx ve Engels tarafından diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm ortaya konmuştur.

Darwin'in Türlerin Kökeni eserinde tanımlanan Doğal Seçilim ile Evrim Kuramı, doğayı tarihi içinde ele alarak ve maddenin, çevresiyle etkileşimi sonucunda değişimine vurgu yaparak tarihselci yaklaşıma katkı sağlamış, bu değişimin maddi temellerini oluşturan mekanizmaları açıklamasıyla da doğaya yaklaşımdaki idealizme darbe indirmiştir.

Bu yazıda; Darwin'in evrim kuramının bilimsel dünya görüşüne katkıları, öncesindeki doğaya yönelik felsefi

yaklaşımlardaki dönüştürücü etkisi ve diyalektik materyalizmin kuruluşuna sunduğu destek kapsamında ele alınacaktır.

ANTİK ÇAĞDAN AYDINLANMA DÖNEMİ'NE EVRİM DÜŞÜNCESİ

Milattan önce 6.-7. yüzyıllarda Antik Yunan'da, dönemin üretim ilişkileri içinde antik burjuvazi olarak tanımlanabilecek, ticaretle uğraşan sınıfın bizzat üyelerini de içeren materyalist filozoflar doğa yasalarını maddi temeller üzerinde inşa çabasına giriştiler (Belek, 2017; Nalçacı, 2017). Bu doğa düşünürleri arasında evrim fikrine benzer yaklaşımlara sahip olanlar da vardı. Bunlardan Thales (MÖ 624-546) evrenin maddi birliğini savunurken, Anaksimandros (MÖ 610-545) yaşamın denizlerde ortaya çıktığını ileri sürmüştü. Anaksimenos (MÖ 585-MÖ 525) doğadaki nicelik-nitelik ilişkisine vurgu yaparken, doğayı içerdiği süreçler içinde anlamaya çalıştı. Karşıtların birliği ve mücadelesini oluşun yegane şartı olarak öneren ve maddenin sürekli değişimine vurgu yapan Heraklit (MÖ 535-475) ise materyalist zemine değişim fikrini ekledi (Eroğlu, 2016).

Antik çağ materyalistlerinin karşısında kurulan idealist felsefenin öncülerinden Platon evrim fikrini tamamen karşıya alırken, öğrencisi Aristo gözleme dayalı çalışmalarının ardından yazdığı "Hayvanlar Üzerine Araştırmalar" eserinde cansız ve canlı maddeleri içeren varlık zincirini öne sürmüştür. Evrimsel ağacın aksine hiyerarşik basamaklardan oluşan bu zincir bir sınıflandırma sunmakla birlikte kategoriler arası ilişkiyi içermez. Ortaçağa gelindiğinde Thomas Aquinas (1225-1274) tarafından bu zincirin tepesine melekler ve Tanrı da getirilmiştir (Göksel, 2012).

Aydınlanma Dönemi ile başlayan aklın dogmaya karşı savaşı, inanç sistemlerinin sorgulanmasına yol açmış ve ardından 17. yüzyıl itibariyle ortaya çıkan bilimsel gelişmeler doğaya yaklaşımı da etkilemiştir. 17. yüzyılın başında Descartes hayvanları bir makine olarak (bête machine) tasvir etmiştir. Dönemin özellikle mekanik alanında seyreden bilimsel gelişmeleri doğaya ve canlılara yaklaşımı da belirlemiştir. 18. yüzyılda Linneaus tarafından yapılan sınıflandırma da Aristo'nunkine benzerlik taşımaktadır. Fiziksel özelliklerine göre kategorilere ayrılan canlılar arasında bir ilişkilendirme yapılmamıştır (Özsoy, 2016). Ancak bu yüzyılda türlerin çevreyle etkileşim halinde olduğu, değişebildikleri, tek bir atadan türedikleri gibi görüşler çeşitli bilim insanları tarafından ileri sürülmeye başlanmıştır.

19. YÜZYILIN BAŞINDA BİLİM VE FELSEFE

İki yüz yıllık Aydınlanma geleneği ve kapitalist üretim tarzının önünü açtığı bilimsel ilerlemeler sonucunda, 19. yüzyıla gelindiğinde çığır açan bulgular ortaya konmuştur. Güneş merkezli evren modeli, enerjinin korunumu yasası, hücre kuramı gibi bilimsel keşifler idealist felsefenin dogmalarına karşı materyalizmi desteklemeye başlamıştır.

19. yüzyılın başında biyolojik evrimle ilgili önemli bir katkı Lamarck tarafından yapılmıştır. 1809 yılında yayımlanan Zooloji Felsefesi (Philosophie Zoologique) adlı eserinde Lamarck, çevreyle etkileşim sonucunda türlerin değişebileceğini ve bu değişimin edinilmiş karakterlerin kalıtımı ile gerçekleşeceğini öne sürmüştür. Her organizmanın kendine özgü bir evrimsel süreci olduğunu belirtmiştir (Lamarck, 2011).

Aynı dönemde burjuvazi ile aristokrasi arasındaki sınıf mücadelesi ilkinin lehine sonuçlanmış ve kapitalizm hakimiyetini kurmuştu. Artık yeni egemen sınıfın hedefi değişimin durması ve kurulan sömürü ilişkilerinin devamının sağlanmasıydı. İktidara gelen burjuvazi aydınlanmacı özelliğini süreç içinde yitirmeye başlayacaktır. Bilimsel gelişmeler burjuvazinin himayesi altında sürmektedir ancak bu gelişmelerin felsefi alandaki ve güncel siyasetteki yansımalarının dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak şekillenmesi gerekmiştir (Şen, 2018, s.51).

Bu aşamada, materyalizmi destekleyen bilimsel gelişmelere karşı idealizm yeniden tesis edilmiştir. Comte ve Kant bilim insanları üstündeki etkilerini sürdürmektedir. Hegel'in nesnel idealizmi ise 19. yüzyılda Prusya devletinin resmi ideolojisi mertebesine gelmiştir (Engels, 1992, s.11; Nalçacı, 2018b).

Hegel'in başlıca Mantık Bilimi (1812, 1813 ve 1816 yıllarında basılan üç cilt) ve Felsefi Bilimler Ansiklopedisi (ilk basım 1816) eserleriyle formüle ettiği idealizm, dönemin yeni tutuculuğunun felsefesini oluşturmaktadır. Her iki eserde de, (Felsefi Bilimler Ansiklopedisi'nin ikinci bölümü Doğa Felsefesi başlığını taşımaktadır.) doğaya yaklaşım tarif edilmektedir. Hegel'in idealizmde başlangıç noktası Mutlak Tin'dir. Doğadaki süreçler, düşünce-madde-düşünce şeklinde ilerler. Hegel'in tarih felsefesi teleolojiktir, yani tüm süreçler bir amaca yönelmektedir. Hareketi ve çelişkiyi kabul eden, diyalektik kategorileri ortaya koyan Hegel'de, Mutlak Tin tarafından belirlenen bu amaç nedeniyle «herşeyi kapsayan ve hep aynı kalan bir doğa ve tarih bilgi sistemi diyalektik düşüncenin temel yasalarıyla çelişki durumundadır» (Engels'in Anti-Dühring kitabından aktaran Özgür Şen, 2018, s.79).

Bu yaklaşıma göre; diyalektiğin kategorileri önce soyutlamalar olarak zihinde ortaya çıkmaktadır, ardından bunlar doğaya empoze edilmektedir. Oysa diyalektik materyalizmin yasaları, bu kategorilerin doğaya uygulanmasıyla değil, aksine doğadaki gerçeklerden, maddenin hareketinden soyutlanmasıyla ortaya konmuştur (Engels, 1995, s.52).

AVRUPA'DA DEVRİMLER ÇAĞI VE DOĞAYA YAKLAŞIM

Avrupa'da 1840'lı yıllarda yükselişe geçen işçi sınıfı mücadeleleri siyasi ve felsefi tartışmaların yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Marx ve Engels, önce Hegel'in nesnel idealizmiyle, sonra Genç Hegelciler'in öznel idealizmiyle mücadele etmişlerdir. Bununla birlikte, 19. yüzyılda Feuerbach tarafından temsil edi-

len kaba materyalizmi de eleştirmişlerdir. Feuerbach materyalizminin özünü savunurlarken, sınırlarını ve metafizik karakterini ifşa etmişlerdir. Tarihsel materyalizm ve diyalektik materyalizm bu felsefi tartışmaların zemini üstünde inşa edilmiştir (Marx ve Engels, 2013, Önsöz, s.7).

Marx, 1841 tarihli *“Demokritos ve Epikuros’un Doğa Felsefeleri Arasındaki Fark”* başlıklı doktora tezinde ve 1844 *El Yazmaları*’nda Hegel’in doğa felsefesini eleştirerek ileride “Hegel’de baş aşağı duran diyalektiğin ayakları üstüne oturtulması”(Marx, 2011, s. 29) olarak tanımladığı yaklaşımın ilk adımlarını atmıştır. Her iki filozof da tarihe baktığında diyalektiği görmüştür ve yine her ikisi de doğa ve bilinç arasındaki ilişkiyi tartışmıştır. Ancak başlangıç noktasına bilinci yerleştiren Hegel’de doğa tarihi anlaşılabilir hale gelmektedir. Marx ise ilk dönem eserlerinden itibaren maddeyi başlangıç noktasına yerleştirmiştir ve doğaya materyalist yaklaşımı savunmuştur (Stanley, 1997).

Dönemin bilimsel ve teknolojik gelişmeleri de idealist yaklaşımın aksine bulgular sunmaktadır. 18. yüzyılda hızla gelişen madencilik ve kanal inşaatları sonucunda jeolojik katmanlar ve fosillerin ortaya çıkması dünyanın yaşına dair yeni fikirler oluşturmıştır. Nesli tükenen canlılar olduğu görülmüş, ayrıca kolonilere yapılan ziyaretlerde farklı coğrafyalarda farklı bitki ve hayvanların varlığı fark edilmiştir.

Bu dönemde Feuerbach yaratıcıyı tamamen reddetmiş, onu insan zihninin ortaya çıkardığı hayali bir yanılsama olarak tanımlamış ve maddeyi başlangıç noktası olarak sunmuştur. Her türlü felsefeden bağımsız olarak var olan bir doğa ve onun ürünü olarak insanı tarif etmiştir (Feuerbach, 2004). Hegel’in idealizmine karşı geliştirilen bu materyalist yaklaşımın nasıl bir coşkuyla karşılandığını Engels 1886 yılında Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu eserinde anlatmaktadır (Engels, 1992, s.18).

... bilincimizin ve düşüncemizin, maddi, bedensel bir organın, beynin ürünlerinden başka bir şey olmadıkları kavrayışı, karşı durulmaz bir güçle kendisini ona kabul ettiriyor. Madde, tinin bir ürünü değildir, ama tinin kendisi maddenin en üstün ürününden başka bir şey değildir. İşte bu, elbette ki, salt materyalizmdir. (Engels, 1992, s.24)

Ancak Feuerbach’ın temsil ettiği kaba materyalizm, sınırları nedeniyle metafizik bir karakter kazanmaktadır. Doğayı maddi bir zeminde tarif ederken hareketi devreye sokmamaktadır. Diyalektik ve tarihselci yaklaşımdan yoksunluğu, onun topluma dair yaklaşımında idealizme savrulmasına neden olmuştur.

Feuerbach, materyalist olduğu zaman gündemine tarih girmez, gündemine tarih girdiği zaman da materyalist değildir. Feuerbach’ta tarih ve materyalizm tamamen birbirinden ayrılır. (Marx ve Engels, 2013, s.51)

DARWIN’IN BEAGLE GEZİSİNDEN TÜRLERİN KÖKENİ’NE

Darwin’ın Türlerin Kökeni (Darwin, 2018) eseri 1859 yılında yayımlanır. Aslında bu tarih kuramın açıklanması açısından oldukça gecikmiş bir tarihtir. Darwin, 1831-1836 yılları arasında katıldığı Beagle gezisi sırasında ve ardından İngiltere’de iki yıl boyunca yaptığı çalışmalarla yıllar sonra yayımlayacağı evrim kuramını şekillendirmiştir. Gezi boyunca farklı coğrafyalarda yaptığı gözlemler, onu türlerin değişimi ve sahip oldukları çeşitlilik ile ilgili düşünmeye sevk etmiştir. Gezinin ardından bitki ve hayvanlar üzerindeki deney ve gözlemlerini sürdürmüştür (Angus, 2009). Yıllar süren özenli çalışma ve gözlemler ile önemli sonuçlara ulaşmıştır: Türler değişmez değildir, tüm canlılar ortak bir atadan köken almaktadır, süreç içinde kademeli bir değişim ile farklı türler ortaya çıkmıştır. Bu değişimin mekanizması ise canlı türlerindeki varyasyonlardan kaynaklanmaktadır. Doğadaki çeşitliliğin evrimin maddi temeli olduğu saptamasıyla evrim olgusu bilimsel bir kuramla açıklanmıştır. Darwin, dönemin bilim insanlarının tepkisi ve içinde bulunulan siyasi atmosfer nedeniyle ulaştığı bu sonuçların yayımlanması konusunda temkinli davranmıştır. Avrupa’da devrimlere sahne olan 1840’lı yıllarda, İngiltere’de de grevler ve kitlesel eylemlerin yaygınlaştığı görülmektedir. İşçi sınıfına ideolojik olarak destek sağlayan materyalizm ise egemenler tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Özellikle 1848’den sonra doğa ve toplumdaki hareketin reddi gericiğin egemen ideolojisi halini almıştır (Şen, 2018, s.78).

Darwin bu koşullarda, araştırmalarının sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmamış ve 1844 yılında kuramın 270 sayfalık bir özetini kaleme alarak, kendisine bir şey olduğu takdirde basılması için eşine vermiştir. Aynı tarihlerde Marx, 1844 *El Yazmaları*’nda şu ifadeleri kullanmıştır:

Tarihin kendisi doğa tarihinin, doğanın insan durumuna dönüşmesinin gerçek bir parçasıdır. Daha sonra, insan biliminin doğa bilimlerini kapsayacağı gibi, doğa bilimleri de insan bilimini kapsayacaklardır: sadece bir tek bilim olacaktır. (Marx, 2011, s.181).

Bir yıl sonra ise Marx ve Engels *Alman İdeolojisi*’nde bu yaklaşımı olgunlaştırmışlardır.

Biz tek bir bilim tanıyoruz, o da tarih bilimidir. İnsan tarihi iki açıdan bakabilir ve tarihi doğa tarihi ve insanlık tarihi olarak ikiye bölebilir. Ancak, bu iki yan birbirinden ayrılamaz. İnsanlar var olduğu sürece, doğa tarihi ve insanlık tarihi karşılıklı olarak birbirini koşullayacaktır. (Marx ve Engels, 2013, s.28)

1859’a kadar geçen yıllarda birçok farklı bilimsel makale ve kitap yayımlayan Darwin, bilimsel itibara kavuşmasıyla ve Avrupa’daki ve İngiltere’deki devrimci yükselişlerin kesintiye uğramasıyla birlikte yeniden kuram üzerine çalışmaya başlamıştır. Türlerin Kökeni’nin 1859 yılında yayımlanmasına yol açan faktörlerden biri de, 1858’de Alfred Russel Wallace’ın da benzer bir kuramı ortaya ko-

arak Darwin'le paylaşması olmuştur. Çalışma, *Çeşitlerin Orijinal Tipten Belirsiz Şekilde Ayrılma Eğilimi Üzerine* (On the Tendency of Varieties to Depart Indefinitely From the Original Type) başlığını taşımaktadır (Wallace, 2009).

Aslında evrim fikri ve ortak ata Darwin'in öncülü bilim insanları tarafından da öne sürülmüştür. Darwin'in bu alanda yaptığı esas katkı ise bu değişimin mekanizmasını varyasyonlar ve kalıtım aracılığıyla açıklamak olmuştur (Özsoy, 2016).

Bu açıdan Marx ve Engels'in bilimsel dünya görüşüne katkısıyla, Darwin'in doğa bilimlerine katkısı arasında bir analogi kurulabilir. Sınıf kavramı Marx'tan önce vardır, hatta sınıflar mücadelesini bile kendisinin formüle etmediğini belirtir. Marx'ın katkısı; sınıfların üretimin tarihsel gelişim evreleriyle ilişkisini tanımlamak, sınıf mücadelesinin insanlığı sosyalizme taşıyacağı ve bunun sınıfsız bir toplum için geçiş aşaması olacağı tespitidir (Şen, 2018, s.40). Marx ve Engels tarafından geliştirilen tarihsel materyalizm ve diyalektik materyalizm ile bu mekanizmanın bilimsel zemini açıklanmıştır.

Engels'in, 1883 yılında Marx'ın cenazesinde yaptığı konuşmasındaki, "Darwin'in organik doğanın gelişim yasalarını keşfettiği gibi, Marx da insanlık tarihinin gelişim yasalarını keşfetmiştir" sözleri bu ortaklığa işaret etmektedir (Marksizm-Leninizm Enstitüsü, 1999).

TARİHSEL MATERİYALİZMİN VE DİYALEKTİK MATERİYALİZMİN DOĞUŞUNDA EVRİM KURAMI

Marx ve Engels tarihsel ve diyalektik materyalizmin ilkelere olgunlaştırırken dönemin bilimsel gelişmelerine ve bunların felsefi tartışmalardaki katkılarına büyük önem vermişlerdir. Henüz Türlerin Kökeni yayımlanmadan önce, 14 Temmuz 1858 tarihinde Manchester'da bulunan Engels'in Londra'daki Marx'a yazdığı mektupta doğa bilimlerindeki gelişmeleri yakından takip ettikleri görülmektedir. Mektubunda fizyoloji çalışmakta olduğunu ve ardından karşılaştırmalı anatomiye döneceğini yazan Engels, Schleiden ve Schwann'ın bitki ve hayvanlarda hücreyi keşfetmelerinin ve enerjinin korunumu yasasının önemini vurgulamaktadır (Marx ve Engels, 1995, s. 123).

Darwin'in doğal seçim ile evrim kuramı yayımlandığı tarihten itibaren Marx ve Engels için doğa tarihine materyalist yaklaşım açısından çok önemli bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Kuram, diyalektik materyalizmin yasaları ve kategorileri için doğadan kanıtlar sunmaktadır ve erekselci yaklaşımın aksine işaret eden bilimsel mekanizmalarla idealizme karşı materyalizmi desteklemektedir.

Türlerin Kökeni 24 Kasım 1859 tarihinde 1250 adet basılmıştır ve ilk baskısı bir günde tükenmiştir. Kitabı ilk alanlardan biri olan Engels, eseri okumasının ardından Aralık 1859'da Marx'a yazdığı mektupta doğadaki tarihsel evrimi bugüne kadar en iyi açıklayan kuram olduğunu ve böylelikle erekselci yaklaşıma ciddi bir darbe indirdiğini belirtmiştir (Engels, 1983). Marx ise

Tablo 1. 19. yüzyıldaki önemli bilimsel buluşlar ve doğa felsefesine dair görüşlerin yer aldığı başlıca eserler

Tarih	Yazar/araştırmacı	Eser/buluş
1809	Jean-Baptiste Lamarck	Zooloji Felsefesi
1812, 1813, 1816	Georg Wilhelm Friedrich Hegel	Mantık Bilimi (3 cilt)
1816	Georg Wilhelm Friedrich Hegel	Felsefi Bilimler Ansiklopedisi (1. baskı)
1830	Charles Lyell	Jeolojinin İlkeleri
1838-1839	Matthias Jakob Schleiden, Theodor Schwann, Rudolf Virchow	Hücre kuramı
1841	Karl Marx	Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefeleri (doktora tezi)
1841	Ludwig Andreas Feuerbach	Hristiyanlığın Özü
1842-1847	Julius Robert von Mayer, James Prescott Joule, William Robert Grove, Hermann von Helmholtz	Enerjinin korunumu yasası
1844	Karl Marx	1844 El Yazmaları
1845	Karl Marx, Friedrich Engels	Alman İdeolojisi (1845 yılında yazılan kitap ilk defa 1932 yılında basılmıştır.)
1859	Charles Darwin	Türlerin Kökeni - doğal seçim ile evrim kuramı
1859-1875	Karl Marx, Friedrich Engels	Yazışmalar (Darwin'in evrim kuramıyla ilgili yazışmalar bu tarih aralığında yapılmıştır.)
1863	İvan Seçenov	Beynin Refleksleri
1867	Karl Marx	Kapital 1. Cilt
1875-1882	Friedrich Engels	Doğanın Diyalektiği
1877	Lewis Henry Morgan	Eski Toplum
1878	Friedrich Engels	Anti-Dühring
1880	Friedrich Engels	Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm
1886	Friedrich Engels	Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu

1860 yılındaki ilk okumasının ardından Engels'e yazdığı mektupta kitabı, doğa tarihinde kendi görüşlerinin temelini sağlayan eser olarak değerlendirmiştir (Ball, 1979) ve doğa bilimlerinde erekselci yaklaşıma ciddi bir darbe olduğu görüşüne katılmıştır (Marx ve Engels, 1995, s.141). Bu konuya verdiği önem nedeniyle Marx 1862 yılında Wilhelm Liebknecht ile beraber Thomas Huxley tarafından yürütülen altı bölümlük evrim kuramı dersine katılmıştır (Colp, 1974).

Marx ve Engels'in yazışmaları dışında, çeşitli eserlerinde doğa felsefesine ve Darwin'in kuramına dair değer-

lendirmeler mevcuttur (Tablo 1). Bu değerlendirmeler ışığında, evrim kuramının bilimsel düşüncenin doğuşuna katkıları başlıklar halinde ele alınmıştır.

Nesnel idealizmin erekselci yaklaşımının yıkılması

Erekselcilik (teleoloji) her şeyin belli bir amaçla belirlendiğini ya da belli bir amaca yönlendiğini ifade etmektedir. 19. yüzyılda bu felsefi yaklaşım çok yaygındı. Dünya ve üstündeki her şeyin bir yaratıcı tarafından, onun ilahi amaçları doğrultusunda yaratılmış olduğu kabul ediliyordu. Örneğin, Lamarck tanrısı kuramına dahil etmese bile, canlıların daha mükemmel olmasını sağlayan gizemli bir güçten bahsetmiştir (Angus, 2009). Bu yaklaşımı besleyen temel etken, o tarihlerde doğadaki değişimin mekanizmalarının henüz açıklanamamış olmasıdır.

Darwin'in evrim kuramı, doğadaki canlıların biyolojik evrimin ürünü olduğunu göstermiştir. Bireyler arasındaki farklılıkların evrimin mekanizmalarındaki rolünü saptaması, hem biyolojik evrimin maddi temellerini ortaya koymuştur, hem de bu süreçte bir amaç bulunmadığını saptamıştır. Bir yaratıcı ya da Mutlak Tin gibi maddeyi önceleyen ve biyolojik harekete yön veren ilahi ya da zihinsel bir güç bulunmamaktadır. Paleontolog Stephen Jay Gould, Darwin'in kendi doğa yorumuna tutarlı bir materyalizm felsefesi uyguladığını belirtmiştir (Woods ve Grant, 2013).

Özcülüğe darbe

Kökenleri Platon'da görülen özcülük biyoloji alanında bir türün değişmez özelliklerine işaret etmektedir. Bu yaklaşıma göre türler birbirlerinden bağımsız şekilde ortaya çıkarlar, değişmezler ve birbirleri arasında bir ilişki bulunmaz. Varyasyonlara doğada arızı olarak rastlanır. Aristo'nun varlık zinciri özcü yaklaşıma bir örnek olarak kabul edilirken, 19. yüzyılda Linneaus tarafından yapılan taksonomik sınıflandırma da özcülüğün etkilenmiştir. Dönemin bilim insanlarından jeolog Charles Lyell Jeolojinin İlkeleri kitabında Lamarck'ın türlerin değişimi fikrini eleştirmiştir. Özcü görüşler sadece evrimi reddedenlere özgü olmamıştır, doğada bir değişim olduğunu kabul eden bazı bilim insanları arasında da, bir türün değişmediği, türlerin birbiriyle yer değiştirdiği gibi bir yaklaşım kabul görmüştür (Angus, 2009). Darwin sunduğu bulgular ile özcü yaklaşımın geçerliğini yitirmesini sağlamıştır. Türlerin birbirinden bağımsız şekilde ortaya çıkması ve tarih boyunca bunun tekrarlanması fikrinin yerini evrimin mekanizmaları olan varyasyonlar ve kalıtım almıştır. Darwin'in evrim kuramında tür değişmez bir birim olarak değil, popülasyon üzerinden tanımlanmaktadır. Bu sayede dönüşüme değil de varyasyona dayalı bir evrim yaklaşımı şekillenmiştir. Evrimsel süreçte, bir tür tamamıyla değişmemekte, atasal olandan ayrılan bir kısım üye (popülasyon) yeni bir türü oluşturmaktadır (Mayr, 1991; Mayr, 1992).

Doğaya tarihselci yaklaşım

Darwin'in evrim kuramının en önemli yanlarından biri içerdiği tarihselci yaklaşımdır. Biyolojik evrimin meka-

nizmalarını doğa tarihi içinde açıklayarak, dünya üstündeki yaşamın tarihine dikkat çekmiştir. Aydınlanma sonrası bilimsel alandaki başlıca gelişmeler öncelikle fizik ve kimya alanında ortaya çıkmıştır ve bu disiplinlerde elde edilen ilk veriler doğa tarihini ve evrimsel süreci içermemektedir. Bu tarihlerde, diğer bilim alanlarından farklı olarak jeoloji bilimi dünyanın tarihini araştırmaya başlamıştır ve biyolojiye dair yeni görüşler de ileri sürülmektedir (Talbot, 2009). Darwin'in katkısı ile doğadaki tarihsel gelişimin bilimsel zemini ortaya konmuştur.

Marx Kapital'de, Türlerin Kökeni'ni çığır açan bir eser olarak tanımlamıştır (Marx, 2011, s. 332, dipnot 36). İki dipnotta, Darwin'in doğa tarihini maddi zemin olarak tarif ettiği biyolojik evrim yaklaşımıyla, kendisinin toplumların tarihine (özel olarak teknoloji tarihine) yaklaşımı arasındaki benzerlikler üzerinde durmuştur. Makinelerin gelişimi ile ilgili bölümdeki ikinci dipnotta aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

... Darwin, ilimizi doğal teknoloji tarihi, yani bitki ve hayvan organlarının bitki ve hayvan hayatı için üretim araçları olarak oluşumları üzerinde toplamıştır. Toplumsal insanın üretim organlarının, yani her tür toplumsal örgütün maddi temeli olan bu organların oluşum tarihi aynı derecede dikkate değer değil midir? ... (Marx, 2011, s.358, dipnot 95)

Aynı dipnotun devamında ise tarihsel süreci göz ardı eden materyalistler eleştirilmektedir.

... Tarihsel süreci dışarıda bırakan soyut doğa bilimleri materyalizminin yetersizliği, bunun sözcülerinin, kendi uzmanlık alanlarının dışına çıkar çıkmaz benimsedikleri soyut ve ideolojik düşüncelerden hemen anlaşılır... (Marx, 2011, ss. 358-359, dipnot 95)

Doğanın diyalektiği

Doğayı ve canlılığı tarihsel süreç içinde ele alan evrim kuramı diyalektik materyalizme doğadan örnekler sunmaktadır. Engels tarafından, "türlerin farklılaşma yoluyla organik evrimi akılcı diyalektiğin en çarpıcı testi" olarak tanımlanmıştır (Engels, 2002). Evrim kuramının katkısıyla kaba materyalizmin metafizik yaklaşımı darbe almıştır.

18. yüzyılın materyalizmi dönemin bilimsel gelişmelerinin bulunduğu aşama nedeniyle esas olarak mekaniktir. Kimya ve biyoloji alanında elde edilen veriler henüz doğayı tarih içinde diyalektik bağıntılarıyla ele almaya izin vermemektedir (Engels, 1992, ss. 25-26).

Türlerin Kökeni eseri ile doğadaki işleyişin metafizik değil diyalektik olduğu, değişimin sürekli olduğu, tarihsel bir evrime sahip olduğu maddi gerekçeleriyle sunulmuştur.

... Bununla ilişkili olarak, herkesten önce Darwin'in adı anılmalıdır., bütün organik varlıkların, bitkilerin, hayvanların ve insanın kendisinin, milyonlarca yıldır olage-

len bir evrim sürecinin ürünleri olduğunu kanıtlayarak, metafizik doğa görüşüne en ağır darbeyi indirdi. ... (Engels, 1974, s.70)

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı gibi, insanın evrim sürecinin bir ürünü olması, doğaya diyalektik materyalist yaklaşım açısından büyük önem taşımaktadır. Darwin, Türlerin Kökeni'nden 12 yıl sonra yayımlanan İnsanın Türeyişi kitabında bir tür olarak insanın kökenini ve evrimsel yolculuğunu ele alarak, insanı diğer canlı türleri ile birlikte evrim sürecinin içine yerleştirmiştir (Darwin, 2013).

Sosyal Darvinizmle mücadele

Türlerin Kökeni'nin yayımlanmasının hemen ardından, Darwin'in evrim kuramı burjuva ideolojisini desteklemek adına kötüye kullanılmaya başlanmıştır. "En uygun olanın hayatta kalması" tanımı ilk olarak 1864 yılında Herbert Spencer tarafından kullanılmıştır (Spencer, 1864, ss. 444-445). Ardından 1868 tarihli *Evcilleştirme Altındaki Hayvan ve Bitkilerde Değişkenlik* (The Variation of Animals and Plants under Domestication) kitabında Darwin de bu tanımdan yararlanmıştır (Darwin, 1868). Hem bu ifade, hem de Darwin tarafından kullanılan "var olma mücadelesi" metaforu sosyal Darvinci'lerin elinde piyasa ekonomisini kutsayan bir araca dönüşmüştür.

Bu gelişmelerde Darwin'in esin kaynaklarından biri olarak Malthus'a atıfta bulunması da rol oynamıştır. Malthus'un 1798 tarihli Toplumun Gelecekteki Gelişimine Etkileri Açısından Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme adlı kitabı nüfus ile kaynaklar arasındaki dengesizliği işaret ederek, üretime yeterince katılamayanların elenmesini uygun görmektedir (Malthus, 2017).

Marx ve Engels Darwin'in evrim kuramını desteklerken, Maltusçu yaklaşımını eleştirmişlerdir ve sosyal Darvinizm'in temsilcileri ile mücadele etmişlerdir (Akış, 2018). Bu mücadelenin önemi 20. yüzyılda yükselen biyolojik belirlenmeciliğin ulaşabileceği sonuçlar düşüldüğünde daha iyi anlaşılacaktır (Nalçacı, 2018a).

SONUÇ

Önemli toplumsal ve bilimsel atılımların gerçekleştiği 19. yüzyılın öne çıkan bilim insanlarından biri Charles Darwin olmuştur ve eseri Türlerin Kökeni ile ortaya koyduğu doğal seçimle evrim kuramı, o güne kadarki doğaya ve canlılığa bakışı kökünden değiştirmiştir. Dünyanın ve barındırdığı canlılığın tarihine dikkat çekerek, biyolojik evrimi maddi mekanizmalarla açıklamıştır ve doğa yasalarını idealizmin prangasından kurtarmıştır. Aynı yüzyılda Marx ve Engels, idealizme ve kaba materyalizme karşı yürüttükleri düşünsel mücadele zemininde tarihsel materyalizmi ve diyalektik materyalizmi formüle ederken, doğa bilimlerindeki gelişmeler onlara kaynaklık etmiştir. Bu dönemde bilimsel dünya görüşünün doğuşuna, doğa ve tarihi bir bütünlük içinde ele alan ve doğadaki değişimin materyalist özelliğini ortaya çıkaran evrim kuramı çok değerli katkılar sağlamıştır. Ernst Mayr'ın

ifadesiyle Darwin, "... bilimsel çalışmalarında döneminin temel felsefi kavramlarını birbirini ardına sistematik biçimde yıkmıştır ve yerlerine yeni devrimci kavramlar getirmiştir." (Mayr, 1991, Çev. I. Akış).

KAYNAKÇA

- Akış, I. (2018). Evrimin mekanizmalarına diyalektik materyalist bakış (ss.51-83). E. Nalçacı, I. Akış, M.A. Olpak (Ed.) *Bilimsel yeni verilerin ışığında diyalektik materyalizm*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Angus, I. (2009). *Marx, Engels and Darwin How Darwin's theory of evolution confirmed and extended the most fundamental concepts of Marxism*. Kanada: South Branch Publications. Erişim tarihi: 10.09.2018
- Ball, T. (1979). Marx and Darwin: a reconsideration. *Political Theory*, 7, ss.469-483.
- Belek, İ. (2017). *Din bilim felsefe Aklın dogmayla savaşı*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Colp, R. (1974). The Contacts Between Karl Marx and Charles Darwin. *Journal of the History of Ideas*, 35, ss.329-338.
- Darwin, C. (1868). *The Variation of Animals and Plants under Domestication*. Londra: John Murray.
- Darwin, C. (2018). *Doğal seçim yoluyla türlerin kökeni*. (B. Kılıç, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Darwin, C. (2013). *İnsanın Türeyişi*. (Ö. Ünalın, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Engels, F. (1974). Ütopik sosyalizm ve bilimsel sosyalizm. (Ö. Ünalın, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (1983). Engels to Marx in London, 11 or 12 December 1859. *Marx-Engels Collected Works*, 40, s. 550. Erişim tarihi: 10.10.2018 marxists.catbull.com/archive/marx/works/1859/letters/59_12_11.htm
- Engels, F. (1992). *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin sonu*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (1995). *Anti-Dühring*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (2002). *Doğanın diyalektiği*. (A. Gelen, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Eroğlu, H.E. (2016). Bilim tarihinde evrim fikri (ss. 61-66). I. Akış, N.E. Atıncı (Ed.) *Evrimin ışığında*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Feuerbach, L. (2004). *Hristiyanlığın özü*. (D. Bulut, Çev.) İstanbul: Öteki Yayınları.
- Göksel, N. (2012). Thomas Aquinas'ta İnsanın Tanrı Karşısındaki Yeri. Erişim tarihi:29.10.2018. <https://agraphadogmata.wordpress.com/2012/08/28/thomas-aquinasta-insanın-tanri-karsisindaki-yeri/>
- Lamarck, J.B. (2011) *Zoological Philosophy* (H.S.R. Elliott, Çev.) New York: Cambridge University Press.
- Malthus, T.R. (2017). *Nüfus ilkesi*. (C. Taşkın, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Marksizm-Leninizm Enstitüsü (1999). *Marx-Engels anıları* (A. Bilgili, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Marx, K. (2011). *1844 El yazmaları Ekonomi politik ve felsefe*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital Ekonomi politığın eleştirisi Cilt 1*. (M. Selik, N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. ve Engels, F. (1995). *Seçme yazışmalar, 1 1844-1869*. (Y. Fıncancı, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013) *Alman ideolojisi*. (T. Ok, G. Oeridönmez, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Mayr, E. (1991). *One long argument: Charles Darwin and the genesis of modern evolutionary thought*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mayr, E. (1991). *One long argument: Charles Darwin and the genesis of modern evolutionary thought*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mayr, E. (1992). Speciation evolution or punctuated equilibria. Somit, E. ve Peterson, S. (Ed.). *The Dynamics of Evolution* (ss. 21-48). New York: Cornell University Press.
- Nalçacı, E. (2017). Bilim tarihinin neresindeyiz? (ss. 11-39) E. Nalçacı (Ed.) *Tarihselci yöntem ve bilim tarihi*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Nalçacı, E. (2018a). Bilimle desteklenen bir idealist akım: biyolojik belirlenmecilik. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 1, 197-211.
- Nalçacı, E. (2018b). Tarih içinde diyalektik materyalizm (ss.11-27). E. Nalçacı, I. Akış, M.A. Olpak (Ed.) *Bilimsel yeni verilerin ışığında diyalektik materyalizm*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Özsoy, E.D. (2016). *Darwin devrimi-1*. Erişim tarihi: 01.09.2018 bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/04/01/darwin-devrimi-1/
- Spencer, H. (1864). *The principles of biology Vol.1*. Londra: Williams and Norgate.
- Stanley, J.L. (1997). Marx's critique of Hegel's philosophy of nature. *Science and Society*, 61, 449-473.
- Sen, Ö. (2018). *Marx'ın Marksizmi tarih ve devrim*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Talbot, C. (2009). *Marx and Darwin: Two great revolutionary thinkers of the nineteenth century Part 1*. Erişim tarihi:20.08.2018 www.wsws.org/en/articles/2009/06/dar1-j17.html
- Wallace, A.R. (2009). On the Tendency of Varieties to Depart Indefinitely From the Original Type (1858). *Alfred Russel Wallace Classic Writings, Paper 1*. Erişim tarihi: 11.10.2018 https://digitalcommons.wku.edu/dlps_fac_arw/1
- Woods, A. ve Grant, T. (2013). "Evrime" ve "devrim", Marksizmin Darwinçilikle ilişkisi. Erişim tarihi: 20.08.2018 www.cafrande.org/marksizmin-darwincilikle-iliskisi-evrim-ve-devrim-ayni-surecin-iki-yani-mi-olan-woods-ted-grant/